

Didaktické pravidlá environmentálnej výchovy

„... Ak sa plánuje na rok, treba zasiať obilie.
Ak sa plánuje na desať rokov, treba zasadiť stromy.
Ak sa plánuje na celý život, treba vychovať človeka...“
Kuang-cu

I. Jakab, O., Kopcová, I. Baláž, V. Vanková: *Didactic Rules of the Environmental Education. Život. Prostr., Vol. 39, No. 1, p. 30 – 32, 2005.*

The authors present the proposal of basic didactic rules of environmental education observing the school documents. It sets out from teaching principles and contains recommendations based on their own experience and knowledge of environmental education, general didactics, pedagogy and ethics. The proposed teaching rules ought to stimulate the teacher's creativity and they ought to help the teachers of today and future to find the suitable way of environmental appeal. The teacher ought to create the conditions of the student's motivation by his own attitude, behaviour, professionalism and personal conviction. Global environmental problems cause the need of a complex system, especially systematic environmental education leading to the basic change of thinking and acting of people in relation to the environment.

Koncepcia výchovy a vzdelávania v Slovenskej republike na najbližších 15 – 20 rokov (projekt *Milénium*) definovala súčasné kurikulum ako predimenzované vplyvom explózie informácií a technológií ich prenosu. Učebné osnovy a učebnice sú nabité informáciami a prispievajú tak k preťažovaniu žiakov vedomosťami. Vzdelanie však netvorí len vedomosti, jeho súčasťou sú aj zručnosti, návyky, schopnosti a postoje. Vyššia úroveň vedomostí v oblasti environmentalistiky ešte nevedie k väčšiemu uvedomeniu a konaniu v prospech životného prostredia. Environmentálna výchova musí preto rozvíjať aj také zručnosti, návyky a postoje, ktoré umožnia jedincom rozumne vplývať na životné prostredie vo všetkých oblastiach spoločenského života.

Na motivovanie a podporu výkonu študentov treba využívať aktivizujúce vyučovacie formy a metódy. Musia sa vytvoriť možnosti na osobné reflexie a zodpovednosť, diskusie, skupinové práce, riešenie problémov a projektov, simulačné hry, hravé úlohy a pod.

Na Katedre ekológie a environmentalistiky Fakulty prírodných vied Univerzity Konštantína Filozofa

v Nitre sa environmentálna výchova realizuje formou seminárneho štúdia, rôznymi aktivitami katedry a prostredníctvom vyučovacích predmetov, medzi ktorými dominuje *Didaktika environmentálnej ekológie* a *Environmentálna výchova*. Katedra vzdeláva a vychováva budúcich učiteľov, ktorí si osvojené vedomosti, zručnosti, návyky a postoje odnášajú do vlastnej pedagogickej praxe. Môžu sa tu naučiť ako otvoriť srdce pre lásku k ostatným ľuďom a všetkému živému, ako prebudiť rozum a naučiť ho myslieť v súvislostiach, zbystriť zrak pre vnímanie okolitej krásy, rozprávať o problémoch, riešeníach a pocitoch, ale aj ako sa rozhybať k zodpovednému konaniu a konkrétnej činnosti v prospech životného prostredia.

Navrhovaný prehľad pravidiel vychádza z vyučovacích zásad, obsahuje odporúčania na základe skúseností autorov i poznatkov z environmentálnej výchovy, všeobecnej didaktiky, pedagogiky a etiky. Nechceme vytvárať dojem, že poznáme recept na environmentálne pôsobenie, prípadne na aktívne vyučovanie. Navrhované vyučovacie pravidlá by mali stimulovať kreativitu

a pomôcť súčasným i budúcim učiteľom pri hľadani správnej cesty environmentálneho pôsobenia.

Objavovanie blízkeho

Neustále pribúdajú žiaci, ktorí lepšie poznajú pobrežia zahraničných morí ako okolie vlastného domu, a cez globálne problémy nevidia ťažkosti okolitej krajiny.

Objavovanie blízkeho neznamená len hlbšie zoznamovanie so živou a neživou prírodou v blízkom okolí, ale aj poznávanie „... často pozabudnutej histórie krajiny (spolu s vplyvmi urbanizácie na životné prostredie), kultúrnych a technických pamiatok, tradícií ľudovej kultúry, významných rodákov a osobností pôsobiacich v kraji. Krajové pozoruhodnosti pomáhajú vytvárať neprávom opomínanú úctu k rodisku a aj to, čo nám chýba – zdravú národnú hrdosť a lásku k vlasti“ (Máchal, 2000).

Ekologizácia každodenného života

Nadobudnuté vedomosti, zručnosti a postoje nemôžu „skostnatieť“ len vo vyučovacom procese. Musia prekročiť brány školy a uplatniť sa v každodennom myslení, rozhodovaní a konaní.

Každý človek môže vlastným pričinením znižovať jeho podiel na prehlbovaní globálnych ekologických problémov. Vlastným pričinením, to neznamená len aktívnou účasťou na veľkých „ochranárskych“ akciách (čistení parkov, revitalizácii potokov, výsadbe a ochrane stromov či účasťou na rôznych protestoch proti neekologickým zásahom do životného prostredia a pod.), ale aj drobnými skutkami v každodennom živote (uprednostňovaním výrobkov šetrných k životnému prostrediu, odmietaním výrobkov z dreva tropických stromov, úsporným zaobchádzaním s vodou a elektrickou energiou, minimalizáciou, triedením a recykláciou odpadov v domácnosti a pod.).

Rozvíjanie kritického myslenia

Poskytovaním bohatých a pestrých informácií opisujúcich skutočnosť z rôznych uhlov pohľadu sa for-

muje kritické myslenie, ktoré nezakrýva a neuhýba pred existujúcimi rozpormi a odlišnými názormi. Kritické myslenie je dôležitou prevenciou pred vytrácaním ľudskej identity a chráni mladú generáciu pred ohlupovaním rôznymi médiami.

Naopak, nekompromisné presadzovanie radikálnych postojov (napríklad, že najzdravšie stravovanie je vegánstvo, používanie automobilov treba úplne zakázať a pod.) môže urobiť viac škody ako osohu. Každý človek má prirodzenú tendenciu odmietať extrémny a dramatické zvraty.

Prevaha pozitívnych prístupov nad negatívnymi

Výchova nemôže byť orientovaná katastroficky. Zhoršovanie globálnej environmentálnej situácie a prehlbovanie ekologickej krízy môže zvädzať k snahe viesť v tomto duchu celý proces environmentálnej a ekologickej výchovy. Krajina nepotrebuje našu pozornosť len vtedy, ak je narušená a jednotlivé organizmy nie sú zaujímavé len vtedy, ak sú na pokraji vyhynutia.

Najmä mladý človek potrebuje poznať pozitívne príklady z neporušenej prírody a životného prostredia, a nemal by u neho vzniknúť pocit, že už je aj tak na všetko neskoro. Nesmie mať dojem, že o prírodu sa treba starať len vtedy, ak je poškodená alebo poškodzovaná (Kminiak, 1997).

Úcta k živej a neživej prírode

Pedagogickí pracovníci katedry sa snažia takmer vo všetkých školských i mimoškolských aktivitách uplatňovať postoj vedomej úcty ku všetkému živému – „špendlíkové“ zbierky rôznych bezstavovcov nahrádzať pozorovaním a kvalitnými obrázkami. Pri pozorovaní sa dbá na to, aby sa s pozorovanými živočíchmi zaobchádzalo s najväčšou opatrnosťou a aby sa dôsledne vracali tam, odkiaľ si ich študenti vypožičali. Nikdy sa bezcieľne netrhajú a nepoškodzujú žiadne rastliny.

Systemový prístup k učniu

V každodennej pedagogickej praxi sa uprednostňuje systémový prístup k učniu, hľadajú sa odpovede na otázky ČO sa v životnom prostredí nachádza, AKO

a PREČO jednotlivé zložky navzájom súvisia a ČO SA STANE, ak do systému vstúpi nová okolnosť a tiež aké budú pozitívne i negatívne dôsledky jednotlivých zásahov do životného prostredia (Máchal, 2000).

Zameranie na budúcnosť

Environmentálna výchova usmerňuje človeka k uvedomelej tvorbe a ochrane životného prostredia v intenciách koncepcie udržateľného rozvoja. Z environmentálneho pôsobenia musí vyplývať, že budúcnosť ľudstva nie je osudovo predurčená. Ľudské bytosti – ako jednotlivci i ako spoločnosť – ju môžu rozumne ovplyvňovať. Študentov treba naučiť hodnotiť súčasný stav, podmienky a vývojové trendy, a to z hľadiska možného, pravdepodobného, ako aj a preferovaného smeru budúceho vývoja. Vyučovacie procesy sa sústreďujú na rozvoj takých vedomostí, zručností a postojov, ktoré absolventom umožnia úspešne sa zapojiť do sociálneho a politického života spoločnosti a orientovať sa v čoraz rýchlejšie sa meniacom svete.

Využívanie aktivizujúcich vyučovacích metód

Výber a spôsob realizácie vyučovacej metódy musí byť primeraný študentom i skúsenostiam učiteľa, podriadený obsahu učiva, vyučovacím zásadám, učebným pomôckam a organizačnej forme vyučovania.

Každý študent uprednostňuje iný spôsob učenia a má právo na príležitosť učiť sa týmto spôsobom. Pre komplexný rozvoj osobnosti ponúka katedra vyváženú zmes rôznych vyučovacích metód a organizačných foriem: individuálnu prácu a skupinové diskusie, simulačné hry a priamu skúsenosť, prednášky a práce v teréne a pod.

Integrovaný prístup vo vyučovaní

Obsah vzdelávania v rámci environmentálnej výchovy je konkretizovaný v učebných plánoch, osnovách a učebniciach, ale nie je to samostatný predmet. Preto nemôže existovať v súčasnom školskom systéme bez integrácie s inými vyučovacími predmetmi. Na formovaní správneho environmentálneho vedomia a konania žiakov

základných a stredných škôl sa majú podieľať spoločenskovedné aj prírodovedné predmety. Vďaka pedagogickému majstrovstvu učiteľa sa môže environmentálna výchova stať integrujúcim prvkom vzdelávania, ktorý spája viacero vedných odborov či vyučovacích predmetov.

Osobný prístup učiteľa

„Kto chce niekoho zapáliť, musí sám horieť!“

Environmentálna výchova vyžaduje učiteľa s inovatívnym prístupom založeným na jeho vlastnom presvedčení, vôle a skúsenostiach. Učiteľ by mal vytvárať vhodné podmienky na motiváciu žiakov, a súčasne by ich mal motivovať on sám – svojím správaním, vzťahom k študentom, odbornosťou a osobným presvedčením.

Človek sa ocitol v paradoxnej situácii. Na jednej strane preniká do jadra atómu, siaha po hviezdach, putuje vesmírom, dosahuje ohromný pokrok v oblasti vedy, techniky a hospodárstva. Na druhej strane sa však dostal do globálnej kolízie so životným prostredím, v dôsledku svojho necitlivého konania a koristníckeho vzťahu k prírodným zložkám.

Z každodenných skúseností vyplýva, že pri riešení environmentálnych problémov majú, popri zohľadnení technických, ekonomických a legislatívnych otázok, rozhodujúci význam postoje ľudí k životnému prostrediu, ich vedomosti, zručnosti, návyky a správanie. Kľúčom k bráne poznania a zodpovednému prístupu k ochrane a tvorbe životného prostredia je environmentálna výchova, ktorá predstavuje súlad myslenia, cítenia a zodpovedného správania k prírode, okoliu a sebe samému.

Globálne environmentálne problémy vyvolávajú potrebu komplexnej, intenzívnej, systémovej, a hlavne systematickej environmentálnej výchovy, vedúcej k zásadnej zmene myslenia a konania jednotlivcov vo vzťahu k životnému prostrediu.

Literatúra

- Kminiak, M.: Environmentálna výchova. Bratislava : PF UK, 1997, 94 s.
Máchal, A.: Průvodce praktickou ekologickou výchovou. Brno : Lipka, 2000, 205 s.

Foto: autori

Mgr. Imrich Jakab, ijakab@ukf.sk

RNDr. Oľga Kopcová, okopcova@ukf.sk

Mgr. Ivan Baláž, PhD., ibalaz@ukf.sk

Ing. Viera Vanková, PhD., vvankova@ukf.sk

Katedra ekológie a environmentalistiky Fakulty prírodných vied Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, Trieda A. Hlinku 1, 949 74 Nitra